

Πανεπιστήμια: Ας κατεβάσουμε λίγο τους τόνους

Των Ν. Κ. Αλιβιζατου και Αντ. Μανιτακη*

«Ελλείπει ρητών εγγυήσεων και περιορισμών, η αξιολόγηση (των καθηγητών) μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε δίωξη ιδεολογικά και επιστημονικά διαφωνούντων. (...)»

Η φράση αυτή δεν διατυπώθηκε στη δεκαετία του 1950, ούτε καν επί χούντας, όταν ο έλεγχος του φρονήματος των καθηγητών πανεπιστημίου ήταν στην ημερήσια διάταξη. Περιλαμβάνεται σε υπόμνημα συναδέλφου συνταγματολόγου προς την τελευταία σύνοδο των πρυτάνεων και αφορά μian από τις σημαντικότερες καινοτομίες του νομοσχεδίου της κ. Άννας Διαμαντοπούλου για τα πανεπιστήμια: την υποχρεωτική αξιολόγηση, των καθηγητών ΑΕΙ, σε τακτά διαστήματα, από τη στιγμή που θα μονιμοποιηθούν. Και τούτο, όχι βέβαια για να χάσουν τη θέση τους αν κριθούν «κακοί», ούτε καν για να περικοπούν οι αποδοχές τους, αλλά με πολύ πιο ανώδυνες κυρώσεις: απλώς, σε περίπτωση «εξαιρετικά αρνητικής αξιολόγησης», όπως προβλέπεται, δεν θα μπορούν να συμμετέχουν σε κρίσεις συναδέλφων τους, να διδάσκουν μεταπτυχιακά και να διευθύνουν διδακτορικά.

Παρά ταύτα, η πρώτη αυτή απόπειρα στην ιστορία του ελληνικού πανεπιστημίου να υπαχθούν σε στοιχειώδεις κανόνες και οι άλλοτε τακτικοί καθηγητές χαρακτηρίζεται «καθηγητοκτόνα». «Εκτρώμα» αποκάλεσε άλλος συνάδελφος το νομοσχέδιο της κ. Διαμαντοπούλου –και μάλιστα από επίσημο βήμα και σε εντελώς ακατάλληλη στιγμή–, ενώ χαρακτήρισε «γκαουλάιτερ» τον νέο πρύτανη, ο οποίος θα επωμισθεί το κύριο βάρος για την εφαρμογή του νέου νόμου. Όσο για το επιχείρημα της αντισυνταγματικότητας, εκτοξεύεται από κάθε θιγόμενο σαν να ήταν αντιπαρασιτικό. Ο, τι δεν μας αρέσει, εν τούτοις, δεν είναι εξ αυτού και μόνον του λόγου και αντισυνταγματικό.

Προς τι όμως τόση ένταση; Γιατί τόσο πολλοί, σοβαροί κατά τεκμήριο άνθρωποι, χάνουν τόσο εύκολα την ψυχραιμία τους; Διακυβεύονται άραγε τόσο σημαντικά συμφέροντα, προσβάλλονται τόσο υψηλές αξίες, ώστε να δικαιολογούνται τόσο ακραίες εκφράσεις;

Με το δικαίωμα που μας δίνει η πολύχρονη διδασκαλία στο πανεπιστήμιο, η ειδικότητά μας και η παρακολούθηση από κοντά όλων των προσπαθειών που έχουν γίνει από το 1982 και μετά για ένα πανεπιστήμιο που να παράγει πρωτότυπη γνώση, να παρέχει παιδεία υψηλής στάθμης και να εξασφαλίζει στους πτυχιούχους του τουλάχιστον μian αξιοπρεπή ζωή, θέλουμε να υπενθυμίσουμε μερικές αλήθειες, που θα έπρεπε να είναι αυτονόητες:

- Προβλέποντας ότι τα πανεπιστήμια είναι νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου «με πλήρη αυτοδιοίκηση», το Σύνταγμα δεν επιβάλλει ένα συγκεκριμένο οργανωτικό πρότυπο αυτοδιοίκησης. Αφήνει, αντίθετα, στον νομοθέτη σημαντικά περιθώρια να επιλέγει αυτός τον καλύτερο τρόπο για την οργάνωση των ΑΕΙ, ώστε να εξυπηρετείται καλύτερα η ελευθερία της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας.

- Η οργάνωση των πανεπιστημίων είναι, λοιπόν, θέμα κοινού και όχι συντακτικού νομοθέτη. Αρκεί η νομοθετούσα πολιτεία να σέβεται τις συνταγματικές αρχές της δωρεάν παιδείας, της ακαδημαϊκής ελευθερίας και τον δημόσιο χαρακτήρα της ανώτατης εκπαίδευσης. Κοντολογίς, η αυτοδιοίκηση δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά το μέσο για την εξυπηρέτηση της συνταγματικής αποστολής των πανεπιστημίων.

- Ως «πλήρης αυτοδιοίκηση» νοείται η εξουσία των ΑΕΙ να διοικούνται από δικά τους όργανα. Ο τρόπος ανάδειξης των τελευταίων δεν προβλέπεται ούτε, πολύ λιγότερο, επιβάλλεται από το Σύνταγμα. Εξ άλλου, επειδή τα πανεπιστήμια είναι νομικά πρόσωπα ιδρυματικού και όχι σωματειακού χαρακτήρα (όπως είναι οι δικηγορικοί σύλλογοι), οι

πανεπιστημιακοί δεν έχουν ατομικό δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στα πανεπιστημιακά όργανα. Δεν θα πρέπει, τέλος, να συγχέεται η διοίκηση ενός πανεπιστημίου με τη διακυβέρνηση μιας πολιτείας ή ενός δήμου, η οποία στηρίζεται στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας.

- Σε κάθε κλάδο, οι ίδιοι οι εργαζόμενοι δεν είναι οι καταλληλότεροι να αξιολογούν τις επιδόσεις τους. Χρειάζεται και η γνώμη τρίτων, που βλέπουν εξ' ορισμού πιο αντικειμενικά τα πράγματα. Αυτό ισχύει σήμερα σε όλα τα πανεπιστήμια του κόσμου. Σε μας μάλιστα έχει κριθεί ότι, παρά το άρθρο 16, η συμμετοχή εξωτερικών εκλεκτόρων στις κρίσεις των πανεπιστημιακών δεν αντιβαίνει προς την αυτοδιοίκησή τους (ΣτΕ 32/2009).

- Όταν δεν υπάρχει διαφάνεια και λογοδοσία, υπάρχει συναλλαγή. Και λογοδοσία δεν μπορεί να υπάρξει, όταν ελέγχων και ελεγχόμενος ταυτίζονται. Πώς μπορεί ο πρύτανης ή ο πρόεδρος ενός τμήματος να ελέγξει σοβαρά έναν συνάδελφό του για παραμέληση των καθηκόντων του, όταν εξαρτάται άμεσα από αυτόν;

- Είναι αδιανόητο να προβλέπεται πανομοιότυπο οργανωτικό πλαίσιο για ένα μικρό πανεπιστήμιο και για ένα μεγάλο. Το Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης δεν έχουν πολλά κοινά με το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου και, ακόμη λιγότερα, με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, που λειτουργεί σε πέντε διαφορετικά νησιά. Θα ήταν συνεπώς προτιμότερο να υπάγονται σε διαφορετικούς κανόνες, που να παίρνουν υπόψη τις ιδιαιτερότητές τους. Ορίζοντας ότι τα ΑΕΙ λειτουργούν «σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους», το Σύνταγμα (άρθρο 16§5) επιτρέπει τη διαφοροποίησή τους. Και είναι κρίμα που, έως σήμερα, ο νομοθέτης δεν εκμεταλλεύθηκε αυτή την ευχέρεια.

- Το «δημοκρατικό» πανεπιστήμιο δεν είναι, τέλος, απαραιτήτως και «καλό». Τα πολυμελή συλλογικά όργανα ενδέχεται πράγματι να είναι αντιπροσωπευτικά, αυτό δεν σημαίνει όμως ότι μπορεί να λειτουργήσουν και αποτελεσματικά. Φοβούμενη τους δαίμονες του αυταρχικού μας παρελθόντος, η γενιά μας δεν συνειδητοποίησε ως τώρα ότι κάθε καλός καθηγητής δεν μπορεί να είναι και καλός πρύτανης. Στις μέρες μας, πέραν του ήθους, της ακεραιότητας και της επιστημοσύνης, ο τελευταίος πρέπει να έχει και ικανότητες να διοικεί έναν πολύπλοκο οργανισμό.

Δεν είναι βέβαιο ότι το νομοσχέδιο της κ. Διαμαντοπούλου απαντά επιτυχώς σε όλες τις ανωτέρω προκλήσεις. Και σκοτεινά σημεία έχει και βελτιώσεις επιδέχεται. Το υπουργείο οφείλει να ακούσει, να διαλεχθεί ειλικρινώς και να λάβει υπ' όψιν πολλές από τις διατυπωθείσες αντιρρήσεις.

Δεν είναι λίγοι οι Έλληνες πανεπιστημιακοί που, παρά τις γνωστές αντιξοότητες, δημιούργησαν θυλάκους ποιότητας στο πανεπιστήμιο του νόμου του 1982. Θα ήταν κρίμα αν, για τις ανάγκες μιας ισοπέδωτικής (και γι' αυτό άδικης) κριτικής ο ι θύλακοι αυτοί αγνοούνταν. Εξ' ίσου όμως άδικο θα ήταν τα λιγιστά αυτά παραδείγματα να τα επικαλούμαστε για να δικαιολογούμε τα αδικαιολόγητα και για να εξιδανικεύουμε μια πραγματικότητα, που, είτε το θέλουμε είτε όχι, είναι γκρίζα. Γι' αυτό, ας κατεβάσουμε λίγο τους τόνους και, με αφορμή την τελευταία αυτή προσπάθεια, ας αναστοχαστούμε τον ρόλο μας.

* Οι κ. Ν. Κ. Αλιβιζάτος και Αντ. Μανιτάκης είναι καθηγητές του Συνταγματικού Δικαίου στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης, αντιστοίχως.